

Manon Pont, Maartje van der Woude en Martin Moerings*

Exodus: op de goede weg?

Reeds sinds 2000 hangt Stichting Exodus Nederland een heet hangijzer boven het hoofd.¹ Minister Donner van Justitie heeft aangegeven de financiering van reïntegratieprogramma's voor ex-gedetineerden die zich na hun gevangenisstraf vrijwillig melden bij Exodus, niet de verantwoordelijkheid van zijn departement te vinden. De minister is van mening dat deze programma's bij het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid thuishoren, en wil om deze reden dan ook de subsidies vanuit Justitie stopzetten. Indien dit gebeurt, dan staat de financiering van de activiteiten van Stichting Exodus op zeer losse schroeven aangezien ongeveer 50% van de bewoners op vrijwillige basis in de Exodushuizen verblijft. Dit zou betekenen dat de ex-gedetineerden die met de hulp van Exodus een eerlijk bestaan proberen op te bouwen, op straat blijven staan. Momenteel krijgt Stichting Exodus subsidie voor zowel bewoners die op basis van een justitiële titel aan het programma deelnemen, bijvoorbeeld als invulling van een penitentiair programma (dit is ongeveer 50% van de bewoners), als voor bewoners die vrijwillig aan het programma deelnemen. Naast het feit dat de Minister van Justitie van mening is dat de financiering van Exodus voor ex-gedetineerden thuishoort bij het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, stelt de minister zich ook op het standpunt dat reïntegratieprogramma's zoals Exodus die aanbiedt, alleen nog maar gericht moeten worden aangeboden aan een beperkt aantal, door Justitie geselecteerde gedetineerden. Gelukkig voor Exodus is voor de jaren 2004 en 2005, net als in de drie voorgaande jaren, de financiering veiliggesteld door een kamerbreed gesteund amendement.

Deze actuele discussie over de financiering van programma's als Exodus, die zich richten op het opvangen en begeleiden van (ex-)gedetineerden, heeft mede geleid tot het door de Stichting Exodus Nederland (SEN) laten verrichten van een onderzoek naar het functioneren van haar organisatie. Tevens acht SEN een dergelijk onderzoek van belang aangezien het meest recente onderzoek dateerde uit 1998, en dit onderzoek zich slechts richtte op één van de Exodushuizen in Nederland, te weten dat in Den Haag.² Een belangrijke aanleiding voor het onderzoek is dat SEN onderkent dat het op papier geformuleerde beleid niet eenduidig wordt uitgevoerd. In 2004 is dan ook een start gemaakt met een longitudinaal onderzoek naar Exodus, met als uiteindelijk doel het in kaart brengen van de mate van succesvolheid van het programma, in de zin van het terugdringen van recidive. Het betreft een evaluatieonderzoek, waarbij onderscheid gemaakt moet worden tussen een plan-, proces- en effectevaluatie. Onder een planevaluatie wordt verstaan het in kaart brengen van de organisatiestructuur van Exodus, haar doelgroep, doelstellingen en methodiekbeschrijving. Het procesevaluatie element richt zich op de vraag in hoeverre de uitvoering van de specifieke modules in de praktijk aansluit bij de op schrift staande methodiek. Procesevaluatie is nodig om te kunnen bepalen op welke wijze bepaalde interventies in de praktijk worden toegepast. Om dit te achterhalen zijn bij zowel bewoners als medewerkers interviews af-

* Manon Pont en Maartje van der Woude zijn studenten criminologie, Martin Moerings is hoogleraar penologie in Leiden.

1 Bij de Stichting Exodus Nederland (opgericht 1 januari 1997) zijn alle lokale stichtingen, de Exodushuizen, aangesloten. Doel van de stichting is om het keurmerk en de verdere ontwikkeling van Exodus te bewaken en te controleren.

2 W.N. Mellissant, *Gevangen in herhaling?! Een onderzoek naar nazorg en recidive bij ex-gedetineerden*, Leiden: Faculteit Sociale Wetenschappen 1998.

genomen en is diverse malen geobserveerd. Het laatste deel van een evaluatie-onderzoek richt zich op de effecten: in hoeverre heeft een bepaalde interventie het gewenste effect? In het geval van Exodus richt de effectevaluatie zich op de vraag in hoeverre Exodus succesvol is in het bereiken van haar aan de methodiek gerelateerde einddoelen. Meer concreet zal dit neerkomen op de vraag in hoeverre de aanpak die Exodus hanteert succesvol is wat betreft het terugdringen van recidive.

Het onderzoek heeft zich tot dusver met name gericht op plan- en procesevaluatie. Het is toegespitst op een drietal Exodushuizen van de in totaal tien die SEN momenteel onder haar hoede heeft,³ en is gezien het beperkte karakter niet noodzakelijk representatief voor Exodus Nederland. In de toekomst zullen ook de overige huizen bij het onderzoek worden betrokken en zal verder ingegaan kunnen worden op de effectevaluatie.

In deze beginfase van het onderzoek kan nog geen antwoord worden gegeven op de prangende vragen rondom het recidivepercentage van ex-bewoners. In het kader van de plan- en procesevaluatie wordt in deze beginfase met name aandacht besteed aan het in kaart brengen van de methodiek die door Exodus wordt onderschreven en op de toetsing in hoeverre deze methodiek ook daadwerkelijk in praktijk wordt gehanteerd in de drie huizen. Deze methodiek berust op, wat genoemd wordt, vier modules: wonen, werk, relaties (traditioneel en populair aangeduid als de drie w's van wonen, werk en wijf) en zingeving. In concreto hebben de onderzoekers de drie huizen vergeleken op de wijze waarop deze afzonderlijk invulling geven aan de vier modules.

Deze bijdrage is gebaseerd op een analyse van beleidsstukken, dossiers, interviews met zowel medewerkers als bewoners en op observaties. Op deze manier is getracht een zo betrouwbaar mogelijk beeld te

schetsen van de gang van zaken binnen de drie huizen, maar dit beeld mag niet verbreed worden naar de andere huizen. Het blijft vooralsnog een beperkt onderzoek met een beperkte reikwijdte.

De organisatie Exodus

Alhoewel tegenwoordig minder concreet aanwezig ligt de identiteit van Exodus in het geloof, met name in de joods-christelijke traditie. De naam Exodus heeft betrekking op de bijbelse uittocht van het volk Israël. 'De uittocht en bevrijding uit de slavernij maken een nieuw leven mogelijk. Een leven waarin mensen in vrijheid naast elkaar kunnen leven, een leven waarin nieuwe kansen en perspectieven liggen. De weg naar deze nieuwe werkelijkheid is lang en vol obstakels die de mens verleiden of teruglokken naar de slavernij. Zonder "medereizigers" die hetzelfde doel willen bereiken, dwaalt men af en vervalt men weer in het oude leven van slavernij.'⁴ Exodus wil (ex-)gedetineerden leren een nieuw leven op te bouwen, hen helpen dat doel te bereiken en ervoor zorgen dat ze niet terugvallen in hun oude gewoonten. Zo geeft een bewoner aan: 'Ik wilde weg uit mijn oude omgeving om vragen over het delict dat ik gepleegd heb te vermijden. Ook wilde ik afstand nemen van mijn oude vrienden.'

Voordat een (ex-)gedetineerde wordt toegelaten tot het Exodusprogramma moet een aantal stappen worden doorlopen die als doel hebben 'het kaf van het koren' te scheiden. Alleen die gedetineerden die aantoonbaar voldoende gemotiveerd zijn, kunnen deelnemen aan het programma. Motivatie wordt in de methodiek van Exodus omschreven als de bereidheid tot het volgen van de verplichte programmaonderdelen, tot het zich houden aan afspraken en regels en het willen aanvaarden van begeleiding en/of sturing. Deze motivatie wordt onder meer afgeleid uit het aanmeldingsformulier met daarbij een handgeschreven brief waarin de (ex-)ge-

3 Het eerste deel van het longitudinale onderzoek met als titel *Exodus: op de goede weg? Een evaluatieonderzoek* is uitgevoerd door Noortje Hoogewerf, Manon Pont, Heleen Versteegen, Sigrid van Wingerden en Maartje van der Woude in het kader van de afronding van hun bachelor criminologieopleiding in Leiden, onder leiding van prof. dr. mr. L.M. Moerings, hoogleraar penologie aldaar.

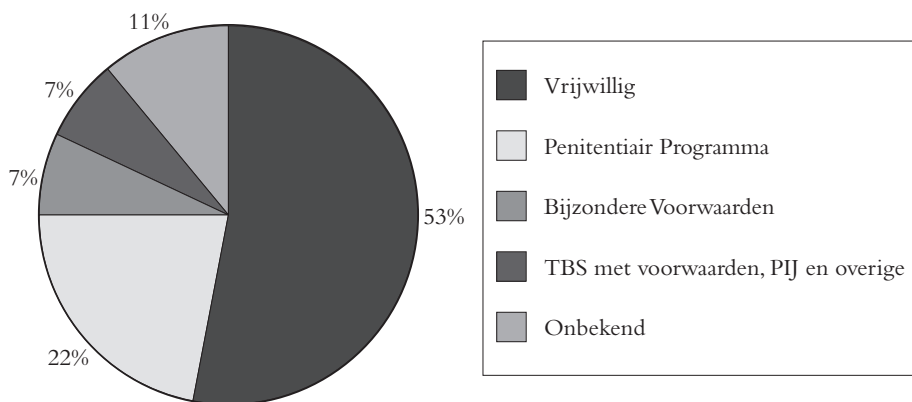
4 S. Bronsens, *Begeleidingsfilosofie en methodiekbeschrijving*, Amsterdam: Stichting Exodus Nederland 2001.

detineerde zijn levensverhaal vertelt. Tevens wordt hier tijdens het intakegesprek uitvoerig bij stilgestaan.

Zoals vermeld, komen bewoners via twee verschillende stromen binnen. Ex-gedetineerden die hun straf erop hebben zitten, kunnen zich vrijwillig aanmelden bij één van de Exodushuizen en bewoners kunnen vanuit een justitieel kader in het huis zijn geplaatst. Dat wil zeggen op grond van een penitentiaal programma, van een schorsing van de voorlopige hechtenis, bijzondere voorwaarden of in het kader van het laatste gedeelte van de maatregel tbs dan wel het laatste gedeelte van een PIJ-maatregel. Naast gemotiveerd moeten de (ex-)gedetineerden minimaal achttien jaar zijn, in het bezit zijn van of recht hebben

op een geldig identiteitsbewijs en aan geen van de contra-indicaties voldoen. Deze contra-indicaties zijn: verslavingsproblematiek, slechte beheersing van agressie en psychiatrische problemen. Een medewerker geeft aan: 'Psychiatrische problemen en een ernstig gebruikersverleden spelen een negatieve rol bij plaatsing van een mogelijke bewoner. Mensen die onvrijwillig zijn afgekickt in de bajes, dus alleen door een gebrek aan drugs, worden meestal afgewezen.'

Het feit dat deze strenge selectie moet worden doorlopen voordat een (ex-)gedetineerde in aanmerking komt voor een plaatsing, betekent dat de Exoduspopulatie niet representatief is voor de gedetineerdenbevolking in het algemeen.

De plaatsingsgronden van de bewoners van de drie onderzochte Exodushuizen, periode 2002-april 2004

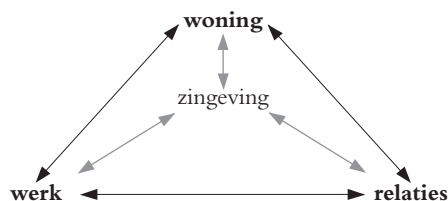
Het programma en haar modules

De methodiek van Exodus is gebaseerd op vier modules, de 'sleutels' van wonen, werken, relaties en zingeving. De module wonen ziet op het bijbrengen van enkele praktische vaardigheden op het huishoudelijk vlak zoals schoonmaken, koken en vrijetijdsbesteding, met als uiteindelijk doel het in staat zijn een zelfstandige huishouding te voeren. Daarnaast helpt de begeleiding de bewoner bij het zoeken naar een zelfstandige woning, die hij aan het einde van het programma zou kunnen betrekken. Ook het op orde krijgen van de financiële situatie is onderdeel van deze

module. De bewoners worden begeleid in basale financiële en administratieve vaardigheden. Zo nodig (en in de meeste gevallen geldt dat) wordt schuldhulpverlening toegepast, of wordt contact gelegd met instanties die deze hulpverlening kunnen verstrekken. De module werken is erop gericht om de deelnemer aan het Exodusprogramma een leefritme en werkvaardigheden aan te leren die voor hem, ook na zijn verblijf in het Exodushuis, van nut zijn. Elke deelnemer is dan ook verplicht om binnen het programma een zinvolle dagbesteding van minimaal 26 uur per week te hebben. Hieronder wordt verstaan het hebben van vrijwilligerswerk, een

betaalde baan, het volgen van een studie of therapie. De derde module is gericht op het opbouwen en onderhouden van relaties met vrienden, familie en collegae. De achterliggende gedachte is het creëren van een sociaal netwerk waarop de bewoners na afloop van het programma kunnen terugvallen. De laatste module kan moeilijk op zichzelf worden beschouwd, maar loopt als een rode draad door het hele programma en de andere modules heen. Zingeving dient niet een louter religieus doel, maar omvat alles wat de bewoner kan motiveren een goed en eerlijk leven te leiden. Tevens kan worden opgemerkt dat ook de andere modules niet los van elkaar staan. Deze onderlinge samenhang blijkt er onder meer uit dat het hebben van werk een goede manier is om sociale contacten op te doen. Andersom geldt dat het hebben van sociale contacten kan helpen bij het vinden van een baan of een (zelfstandige) woning.

De onderlinge samenhang tussen de modules kan daarom als volgt schematisch worden weergegeven:

Tijdens de wekelijkse gesprekken die de bewoners met hun persoonlijk medewerker hebben, wordt besproken op welke wijze de individuele bewoner de modules tijdens het programma zal gaan invullen. Binnen de modules worden verschillende fasen onderscheiden. Een bewoner kan slechts doorstromen naar de volgende fase binnen een module, wanneer de eerdere fase naar behoren is afgerond.

De duur van het Exodusprogramma is niet voor iedere bewoner gelijk. Voordat een bewoner begint aan het programma worden er einddoelen opgesteld. De gemiddelde duur van een verblijf in een Exodushuis ligt tussen de acht en twaalf

maanden. Dit geldt zowel voor de vrijwillig geplaatsten als voor de justitieel geplaatsten. Gedurende deze tijd doorloopt de bewoner het hele programma. Vanuit een justitieel kader kan er ook een kortdurend verblijf van drie tot zes maanden plaatsvinden in het kader van het einde van de detentiefasering. In het geval van zo'n (korte) justitiële plaatsing is het programma voornamelijk op de modules wonen en werken gericht. Het is mogelijk om na dit verplichte kader op vrijwillige basis het programma voort te zetten.⁵ De snelheid waarmee een bewoner de fasen doorloopt, zal bepalend zijn voor het tijdstip waarop het Exodushuis wordt verlaten.

Binnen een Exodushuis gelden huisregels om een goede gang van zaken te bereiken. In de huisregels zijn de verplichte activiteiten opgenomen waaraan bewoners moeten deelnemen, zoals bewonersvergaderingen, thema-avonden en sportactiviteiten. Wanneer daar niet in wordt geparticipeerd of wanneer een bewoner alcohol dan wel drugs heeft gebruikt, wordt dit gedrag bestraft door middel van één of meerdere gele kaarten of directe uitzetting. Alcohol- en drugsgebruik wordt getest door middel van een wekelijkse urinecontrole. Tien gele kaarten leidt tot uitzetting van de bewoner. Exodus hanteert dit systeem om aan de bewoner duidelijk te maken wat gewenst gedrag is en wat niet.⁶

Het onderzoek

Gedurende een maand zijn er in drie Exodushuizen observaties gedaan tijdens welke we aan verschillende facetten van het weekprogramma hebben deelgenomen. Hierdoor is een goed beeld ontstaan van het complete programma dat Exodus aanbiedt aan haar bewoners. Bij de observaties is in het bijzonder gelet op de sfeer in het huis en de onderlinge verhoudingen tussen medewerkers en bewoners, en bewoners onderling. Daarnaast zijn interviews afgenomen met zowel medewerkers als bewoners. De vragen die daarbij werden gesteld, waren er met name op gericht om inzicht te krijgen in de wijze

5 Bronsens, *Begeleidingsfilosofie en methodiekb beschrijving*.

6 Bronsens, *Begeleidingsfilosofie en methodiekb beschrijving*.

waarop de vier genoemde modules werden ingericht. Aan de bewoners is ook nadrukkelijk gevraagd wat de invloed van Exodus was op (de visie op) hun leven.⁷

Resultaten

Een belangrijke kanttekening die allereerst gemaakt moet worden bij de verkregen resultaten, is dat er grote verschillen bestaan tussen de huizen in de wijze waarop gegevens worden geregistreerd. Zo ontbreken regelmatig de exacte uitstroomgegevens zoals de reden waarom een bewoner is uitgestroomd, de wijze waarop de modules zijn afgerond en het adres waarnaar een bewoner is uitgestroomd. De onderzoeksresultaten van de huizen kunnen we dus niet zonder meer met elkaar vergelijken.

Uit het onderzoek komt naar voren dat de methodiek binnen de Exodushuizen een belangrijke leidraad is, maar niet sjabloonmatig wordt toegepast. De methodiek wordt zowel per huis als per bewoner verschillend uitgevoerd. Dit laatste is volgens geïnterviewde medewerkers noodzakelijk, omdat de bewoners onderling te veel van elkaar verschillen. De methodiek wordt aan de individuele kenmerken en behoeften van de bewoners aangepast. Een dergelijke individuele aanpak is in beginsel positief voor de desbetreffende bewoner, maar leidt vanwege een daaruit voortvloeiende niet eenduidige toepassing van de huisregels soms tot onbegrip bij andere bewoners.

Ook wordt de methodiek per huis verschillend toegepast. Zo loopt bijvoorbeeld de wijze waarop men in de huizen met het gele-kaartensysteem omgaat uiteen. Niet alleen worden in het ene huis meer urinecontroles gehouden dan in het andere, ook verschillen de huizen in de hoeveelheid gele kaarten, waarmee overtreding van de regels gesanctioneerd kan worden.

Module wonen

In alle Exodushuizen worden de bewoners in het kader van de module wonen zowel geholpen bij het vinden van een zelfstandig woonadres als bij het aanleren van vaardigheden omtrent het zelfstandig wonen. Alle

huizen kampen met het probleem dat er weinig woningen voorhanden zijn. Zowel de bewoners als de medewerkers geven aan dat het erg moeilijk is om een zelfstandige woning te vinden. De Exodushuizen hebben contact met woningbouwverenigingen en gemeenten. Een van de onderzochte Exodushuizen beschikt over een zogenoemd nazorghuis, waarnaar de bewoners kunnen uitstromen in afwachting van een volledig zelfstandige woning.

Uit de interviews blijkt dat de bewoners bij binnenkomst in het huis bepaalde verwachtingen hebben ten aanzien van de module wonen. Zij gaan ervan uit dat zij dankzij Exodus aan het einde van het programma een zelfstandige woning bezitten. Echter, tijdens het doorlopen van het programma komen zij erachter dat dit moeilijk gerealiseerd kan worden. De bewoners schrijven dit niet toe aan de Exodusbegeleiding, maar aan de beperkte woningmarkt. In de grote steden bestaan er bij de woningstichtingen wachtlijsten van meer dan vier jaar. Dit maakt het zeer moeilijk om tijdens het verblijf in het Exodushuis, dat doorgaans minder dan een jaar duurt, een zelfstandige woning te bemachtigen. Zowel bewoners als medewerkers geven aan dat alleen een toename van het aantal urgentieverklaringen tot veranderingen kan leiden. Een bewoner geeft hierover aan: 'Ze geven informatie, maar echt helpen bij het vinden van een woning kan ik het niet noemen. Ze kunnen twee urgenties per jaar kwijt en verder hebben ze zelf ook niet veel middelen.'

Het tekort aan woningen wordt door de medewerkers als een groot probleem beschouwd. Het is immers 'heel zonde', wanneer een bewoner in het vervullen van de andere drie sleutels zeer goed slaagt, maar op het moment van de einddatum toch de straat weer op moet.

Medewerkers geven wel aan dat het niet wenselijk is dat bewoners in een vroeg stadium van hun Exodusprogramma een woning vinden. De bewoner verlaat dan liever het Exodushuis met al zijn plichtplegingen, om de zelfstandige woning te gaan betrekken, terwijl hij vaak nog niet alle programmaonderdelen heeft afgerond. Daarom is toch besloten, ondanks de woningproble-

7 Ongeveer 75% van alle bewoners en medewerkers is geïnterviewd.

matiek, om pas in de laatste fase van het programma op zoek te gaan naar een woning. Om te voorkomen dat Exodus alleen nog maar dient als 'dak boven iemands hoofd', kan een bewoner slechts voor een beperkte periode in een Exodushuis verblijven na afloop van het programma, ook al heeft een bewoner nog geen zelfstandige woning. In het ergste geval zullen bewoners dan op de straat terecht komen, maar dit wordt zoveel mogelijk vermeden.⁸

De module wonen is de enige module waarover gegevens van ex-bewoners zijn terug te vinden in de uitstroomregistratie en in de persoonlijke dossiers die in dit onderzoek zijn bestudeerd. Uit interviews met medewerkers blijkt dat een enkele bewoner zelf een huis heeft kunnen kopen. Anderen hebben 'via via' een woning weten te regelen.

Uit de uitstroomgegevens blijkt ook dat de huizen er een verschillende visie op nahouden wat betreft een geschikt uitstroomadres. Zo beschouwt één van de onderzochte huizen uitstroom naar familie ook als een zelfstandig woning, terwijl de andere huizen dit niet als een geschikt uitstroomadres zien, aangezien veel bewoners uit een niet stabiele gezinssituatie komen.

Module werk

In alle huizen wordt ernaar gestreefd om de bewoners zo snel mogelijk een dagbesteding te bezorgen. Het kan daarbij gaan om betaald of onbetaald (vrijwilligers) werk, maar ook een opleiding of, in voorkomende gevallen, het volgen van een therapie kan hiervan een invulling zijn. Vast staat dat het om minimaal 26 uur per week dient te gaan. Het vinden van een betaalde baan is erg moeilijk. Elk huis heeft contact met verschillende bedrijven en werkervaringsplaatsen waar bewoners vrijwilligerswerk uitvoeren. De bewoners hebben in bijna alle gevallen vrijwilligerswerk. Een medewerker geeft hierover aan: 'Ze gaan op zoek naar betaald werk en dat is moeilijk in hun situatie. Vanuit het huis worden ze in contact gebracht met stichtingen waar ze vrijwilligerswerk kunnen doen. Hoewel we over dat "vrijwillig" bij veel bewoners kunnen twijfelen.'

Het niet hebben van een dagbesteding wordt opgelost door de bewoner verschillende taken binnen het huis te geven. Zo'n bewoner kan zolang hij geen (vrijwilligers)werk heeft niet doorstromen naar de volgende fase.

Exodus biedt begeleiding bij het zoeken naar vacatures en het schrijven van een sollicitatiebrief, maar medewerkers geven aan dat voor het vinden van een betaalde baan de leeftijd, de opleiding, de werkervaring en de persoonlijke capaciteit van de bewoner doorslaggevend zijn. Externe factoren buiten de organisatie Exodus zijn sterk bepalend voor een goede afronding van de module werk. 'Ook al vertellen ze niet dat ze vast gezeten hebben, werkgevers worden wantrouwig als ze een gat van bijvoorbeeld twee jaar niet kunnen verklaren. Ook als ze wel vertellen dat ze vastgezeten hebben, wordt het vaak moeilijk om een vaste betaalde baan te vinden.'

Module relaties

Binnen de module relaties wordt gekeken in hoeverre Exodus een rol kan spelen bij herstellen van bepaalde contacten met familie en vrienden. Uit de interviews met de medewerkers blijkt dat de mate waarin en de wijze waarop bewoners worden gestimuleerd om relaties weer te herstellen of aan te gaan, per huis verschilt. Bewoners die ten tijde van het onderzoek in de Exodushuizen verblijven, verschillen van mening over de invulling van de module relaties. Sommigen geven simpelweg aan dat relaties niet af te dwingen zijn. Een bewoner zegt hierover: 'Vriendschappen kun je niet afdwingen, vriendschap overkomt je.'

Anderen geven duidelijk aan geen behoefte te hebben aan (weder)opbouw van relaties. Er zijn echter ook bewoners die wél te spreken zijn over de begeleiding van Exodus in dit opzicht. Met name bewoners die het moeilijk vinden om zelf de eerste stap te zetten in de wederopbouw van contacten met bijvoorbeeld familie. Uit interviews met zowel medewerkers als bewoners blijkt dat Exodus begeleiding biedt, voorzover de bewoner aangeeft daar behoefte aan te hebben: 'De bewoner is de regisseur.'

8 Hierover zijn in deze eerste fase van het onderzoek, wegens de gebrekkige registratie van uitstroomgegevens in de betreffende huizen, nog geen gegevens beschikbaar.

Wanneer gekeken wordt naar de relaties tussen bewoners onderling, blijkt uit interviews met de medewerkers dat deze erg afhankelijk zijn van de groep. Op moment van het onderzoek kan, op basis van observaties en interviews, geconcludeerd worden dat de relatie tussen de bewoners in alle drie huizen goed te noemen is: 'Vriendschappen tussen bewoners zijn grotendeels gebaseerd op een lotgenoten-idee. Contacten houden niet lang stand na het vertrek uit huis, maar het kan wel.'

In elk huis is het toegestaan om vrienden en familie uit te nodigen, mits deze personen worden voorgesteld aan de medewerkers. Zij moeten wel 's avonds rond een bepaalde tijd het huis weer verlaten. Deze eindtijd verschilt per huis.

Als gevraagd wordt naar de relatie tussen medewerkers en bewoners, wordt in alle huizen gesproken over een vertrouwensband. Deze uit zich voornamelijk hierin dat bewoners, hun persoonlijke problemen en verwachtingen in de individuele gesprekken met hun mentor bespreken.

Voor wat betreft de oud-bewoners zijn er geen systematische gegevens bekend over hun persoonlijke relaties, laat staan over de wijze waarop zij daar invulling aan geven. Deze zijn niet bijgehouden in de uitstroomgegevens van de huizen, noch in de persoonlijke dossiers van de ex-bewoners die voor dit onderzoek zijn bestudeerd.

Module zingeving

Tijdens de interviews blijkt dat de bewoners en medewerkers wel allen een mening hebben over de module zingeving, maar zij geven er een verschillende invulling aan. Onder zingeving verstaan de medewerkers in het algemeen: alles wat een bewoner kan motiveren om een goed en eerlijk leven te leiden. Een medewerker geeft aan: 'Zakelijk gezien kun je alles wel op een rijtje hebben, maar dit houdt geen stand als iemand geen drive heeft.'

Zingeving bestrijkt een heel breed terrein en kan voor elke bewoner een andere betekenis hebben. In alle drie huizen wordt zingeving heel belangrijk gevonden, maar het belang ervan is omgekeerd evenredig aan de mogelijkheid om deze precies te benoemen. In de huizen wordt de module zingeving niet apart ingevuld, maar is

ze vervlochten in de verschillende activiteiten en modules.

Tijdens de individuele begeleidingsgesprekken en de thema-avonden wordt er aandacht aan besteed. Deze variëren van bioscoop- of theaterbezoek tot een bezoek van een diëtiste. In het algemeen zijn de bewoners niet heel enthousiast over deze thema-avonden. Uit interviews met de bewoners komt naar voren dat zij het nut van de thema-avonden niet zo goed inzien. 'De gezamenlijke thema-avonden worden afgeraffeld. Wij als bewoners hebben zelf geen inspraak op de te bespreken thema's. Het is niet duidelijk wat we ervan zouden moeten leren.'

Een medewerker zegt hier echter over: 'Bewoners zullen wel zeggen dat de zingeving "onzin" is, maar naar mijn idee is het juist essentieel. Als bewoners op het rechte pad blijven, dan zullen ze vaak moeten leren leven met minder geld dan ze in het criminele circuit kunnen verdienen. Om de aantrekkingskracht van het snelle geld te weerstaan en om op het rechte pad te blijven met een minimum inkomen, is zingeving vereist.'

Alhoewel de godsdienstige achtergrond van de organisatie niet duidelijk tot uitdrukking komt, wordt wel aandacht besteed aan verschillende religies. Op thema-avonden nodigt men soms een dominee of een imam uit. Christelijke feestdagen krijgen sowieso aandacht. Op verzoek van een bewoner wordt ook invulling gegeven aan andere religieuze feestdagen. De bewoners van alle drie huizen vertellen dat er niet wordt geprobeerd enige vorm van religie op te dringen.

Conclusies en aanbevelingen

We kunnen, op basis van dit beperkte onderzoek in slechts een drietal huizen van Exodus, concluderen dat de methodiek zoals deze op papier staat en vertaald wordt naar modules, per huis verschillend wordt toegepast, waarbij het personeel voorts rekening houdt met de specifieke behoeften van de individuele bewoners. *So far so good*. Gebrek aan uniformiteit heeft ook zijn keerzijden. Zo zijn intakeprocedures niet goed op elkaar afgestemd. Het kan nu voorkomen dat een potentiële bewoner wordt aangenomen in het ene huis,

maar wordt doorverwezen naar een ander huis, waar medewerkers van het andere huis hem alsnog afwijzen, omdat hij niet aan de selectievereisten voldoet.

Bovendien ligt weinig vast van de wijze waarop de methodiek wordt toegepast en over de behaalde resultaten. De registratie is vrij gebrekkig. Alleen over de woonsituatie zijn gegevens terug te vinden in de uitstroomregistratie en de persoonlijke dossiers van de ex-bewoners. Deze gegevens zijn echter per huis op verschillende wijze vastgelegd, waardoor ze moeilijk te vergelijken zijn.

Of bewoners ten tijde van de uitstroom uit het Exodushuis een betaalde baan of vrijwilligerswerk hebben en enig sociaal netwerk om op terug te vallen, is niet terug te vinden in de uitstroomgegevens noch in de persoonsgebonden dossiers. De module zingeving is verweven in de diverse activiteiten binnen Exodus. Het belang ervan is groot, maar de verwevenheid met de verschillende leefgebieden maakt het tegelijk heel moeilijk daar, althans in dit stadium, duidelijke uitspraken over te doen.

Wel is duidelijk dat het slagen van de modules, behalve van de inzet van de medewerkers en de motivatie van de bewoners, sterk afhankelijk is van externe factoren zoals de woningmarkt, de arbeidsmarkt en bereidwilligheid van familie en vrienden de ex-gedetineerde in de armen te sluiten.

We merken voorts op dat Exodus meer aandacht zou kunnen besteden aan de beeldvorming over haar bij gedetineerden. Het beeld dat zij zich vormen op basis van de informatie die in de gevangenis beschikbaar is, stemt niet overeen met de werkelijkheid. Bij aspirant-bewoners heerst

over het algemeen de verwachting dat Exodus er daadwerkelijk voor kan zorgen dat zij na afronding van het programma in het bezit zijn van een betaalde baan en een woning. De praktijk is weerbarstiger. Beter voorlichting aan gedetineerden zorgt ervoor dat bewoners een realistischer beeld hebben van de mogelijkheden die Exodus kan bieden.

Tot slot willen we benadrukken dat het voor het inzicht in het beleid wenselijk is dat de verschillende Exodushuizen dit beter vastleggen en voor de afstemming daarvan de contacten onderling intensiveren. Daarnaast is het zowel voor de organisatie Exodus als voor het vervolgonderzoek van belang dat gegevens over ex-bewoners beter geregistreerd worden dan momenteel het geval is. Hierbij moet gedacht worden aan het nauwkeuriger vastleggen van uitstroomadressen en een registratie van de behaalde resultaten per module.

Een aantal van de kritiekpunten is door Exodus Nederland zelf al eerder onderkend en is juist aanleiding geweest tot het verstrekken van de opdracht tot dit onderzoek. Dit heeft inmiddels ook geleid tot acties die in het nu geldende meerjarenbeleidsplan worden uitgevoerd, zoals de ontwikkeling van REGAS, een registratiesysteem dat is toegespitst op Exodus en waarin allerlei relevante gegevens beter vastgelegd kunnen worden.⁹ Ook is inmiddels een handboek met protocollen samengesteld en vindt overleg plaats met Justitie over de implementering van voorwaarden voor het toekomstig accreditatietraject. Op deze manier is het beter te beoordelen of Exodus de doelen die ze nastreeft ook daadwerkelijk realiseert.

9 REGAS is een cliëntvolgsysteem ontwikkeld door de Federatie Opvang.